

KULTURÁLIS IDENTITÁS ÉS ALTERITÁS AZ IDŐBEN

SPECULUM HISTORIAE DEBRECENIENSE 16.
(A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai)

Sorozatszerkesztő:

PAPP KLÁRA

Kulturális identitás és alteritás az időben

SZERKESZTETTE:

PIELDNER JUDIT, PAP LEVENTE, TAPODI ZSUZSA,
FORISEK PÉTER és PAPP KLÁRA

Debrecen, 2013

A DEBRECENI EGYETEM TÖRTÉNELMI INTÉZETE KIADÁSA

A borítót tervezte:

GYARMATI IMRE
grafikus

A kötetet lektorálta:

OROSZ ISTVÁN *professor emeritus*

Technikai szerkesztő:

HERMÁN ZSUZSANNA

A kötet kiadását támogatta:

a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete,
a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája.
A kötet a Kutatási Programok Intézete által támogatott csoportos
IMAGOLÓGIAI KUTATÁSOK keretében készült.
A publikációk elkészítését és a publikációk megjelentetését
a TÁMOP-4.2.2/B-10/20100024 számú projekt támogatta.
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósult meg.

SZÉCHENYI TERV

ISSN 2060-9213
ISBN 978-963-473-631-8

© Debreceni Egyetem Történelmi Intézete
© Szerzők

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------------	---

MÁSSÁGKÉP ÉS TÁRSADALOM

PAPP KLÁRA: Görög és zsidó kereskedők a 18. századi Bihar vármegyében a tanúvallomási jegyzőkönyvek tükrében	11
KÓNYA ANNAMÁRIA: Evangélikusok és reformátusok együttélése Felső- Magyarországon a kora újkorban	33
KÓNYA PÉTER: Az orkutai vérvád	43
SZENDREI ÁKOS: Polgárosodás és mikrotörténet. Justh Gyula társadalmi szerepei	51
PALLAI LÁSZLÓ: A helsinki értekezlet és hatása a szocialista országok ellenzéki mozgalmaira	63
FORISEK PÉTER: Az alánok képe a görög-római irodalomban (Kr. e. 1. – Kr. u. 2. század)	73
NEMES ZOLTÁN: Interdemotikus meghatározottságok Attikában, avagy adalékok a kisközösségi identitástudathoz	77
LEHRER NÁNDOR: Nem hellén eredetű népek megjelenése a homéroszi eposzokban ..	85
BÍRÓ BÉLA: Az előítéletesség előítélete	93
TÓDOR IMRE: Ellenségeink alapján határozzuk meg önmagunkat? <i>Hostis/xenosz</i> : vendég és/vagy ellenség?	101
BODÓ BARNA: Terek és szimbólumok Kolozsvár belvárosában	109
GYÓRY TAMÁS: Emlékezés és identitás. Kolozsi autodidakta írók műveinek komparatív elemzése	125
TÓTHNÉ DR GLEMBÁ KLÁRA: A szerb magyarságkép a Vajdaságban a történelem tankönyvek és tanulmányok tükrében	141

NEMZETKÉP, VALLÁS, SZTEREOTÍPIA

GATTI BEÁTA: „Bukovina szép határa...” – A szülőföld és a haza képei a bukovinai székelység emlékezetében	153
AJTONY ZSUZSANNA: Erdélyi örmények magyar szemmel	163
NÉMETH FERENC: Multikulturalizmus a Bánságban (Örmények, magyarok, románok, szerbek és szlovákok)	171
RUFF CSILLA: Identitástudat a mai felsővisói cipszereknél	189
BALLA LÓRÁNT: Nemzeti szentség Csete István prédikációiban: témák, motívumok, mentalitások	197
SZILÁGYI SZILÁRD: Mária és Jézus egy régi török prófétaalajstromban	213
HERMÁN M. JÁNOS: Barth tanítása későn érkezett Erdélybe?	219

IDENTITÁS ÉS ALTERITÁS

RAMADANSKI DRAGINJA: „Nosce te ipsam” A leány-émlékkönyvek poétikája	233
ROGINER OSZKÁR: Lépést tartani egy közösségi identitás diszkurzív alapjaival, avagy mit kezdjünk a negyvenes évek vajdasági magyar irodalmával?	241

BENCE ERIKA: Archetipikus és modern hősök a magyar történelmi regényben	249
TAPODI ZSUZSA: A külföldieknek az erdélyiekről és az erdélyi nemzetek egymásról alkotott képe a 19. század elején	267
CSORTÁN FERENC: Egy angol utazó Erdélyben az 1867-es kiegyezés előestéjén (Charles Boner)	281
EGYED EMESE: Franciák képe az erdélyi nemesség hanyatlásáról	294
SZILVESZTER LÁSZLÓ SZILÁRD: Nemzeti öndefiníció és kulturális identitás a 20. század végének, 21. század elejének erdélyi költészetében	311
BÁNYAI ÉVA: <i>Semmi kis életek</i> : átmenetnarratívák geokulturális kontextusban	323
CRNKOVITY GÁBOR: Kultúráköziség az irodalomban, mint a múlt öröksége a vajdasági magyar novellában	331
LÓDI GABRIELLA: Etnokulturális sztereotípiák a kortárs vajdasági magyar novellákban	341
ISPÁNOVICS CSAPÓ JULIANNÁ: A vajdasági magyar helyi lapok identitástudata a 21. században	353
LÁBADI ZSOMBOR: Néhány horvát–magyar Ady-sztereotípiá felnyitása a 20. század első feléből	365
BALOGH ANDREA: Kelet nyugati szemmel Márai Sándor <i>Kassai őrzéskönyve</i> című regényében	375
NÉMETH ZOLTÁN: Identitás- és alteritásváltakozatok a posztmodern magyar irodalomban	385
MÁTÉ PETRIK EMESE: Lírai kifejezésformák végső két pontja a Weöres centenáriumi jegyében	393
BUCUR TÜNDE CSILLA: Idegen képünk. Elbeszélhetőség és látás Závada Pál <i>A fényképész utókora</i> című regényében	401
BANDI IRÉN: Önéletrajz és történelmi reflexió György Péter <i>Apám helyett</i> című esszéregényében	413
VALLASEK JÚLIA Szomszédok. Alteritás és identitás Zadie Smith <i>NW</i> című regényében	421
ERDÉLY JUDIT: Az önazonosság és a másság narratívái Ljudmila Ulickaja <i>Imágó</i> című regényében	431

NYELV, KÉP, ISKOLA

ORBÁN GYÖNGYI: Névtelenség halhatatlansága. A „példa” mint életformáló erő Németh László esszéiben	445
TÓDOR ERIKA MÁRIA: Nyelvi tájkép – rejtett tanterv?	451
SORBÁN ANGELLA: Őh a Nyugat, a Nyugat! MI és ŐK migrációs kontextusban	459
MAGYARI SÁRA: <i>A férfi</i> nyelvi képe a magyar és román nyelvben	469
PÁL ENIKŐ: Román–magyar népvesszők és a róluk alkotott képzetek	479
RAJSLI ILONA: Nyelv és identitás kérdései a vajdasági magyarok írott nyelvi kódváltásaiban	493
BÓLYA ANNA MÁRIA: Az „idegen” és a „saját” megjelenése egy görög riport alapján	503
ABSTRACTS	511
A KÖTET SZERZŐI	533

NEMES ZOLTÁN

INTERDEMODIKUS MEGHATÁROZOTTSÁGOK ATTIKÁBAN, AVAGY ADALÉKOK A KISKÖZÖSSÉGI IDENTITÁSTUDATHOZ*

„Az imagológia a kultúratudományok azon szelete, amelynek célja a másságról, a mellettünk élő Másikról alkotott képek tanulmányozása. Bár az összehasonlító irodalom részdiszciplínája, az imagológia szoros kapcsolatban áll az antropológiával, és mivel a másság-kép összefügg az identitás kérdéskörével, az egyén lélektanával és a szociálpszichológiával is, de konklúzióit nem nélkülözheti a politológia sem.”¹

„Az imagológia, vagyis a közelebbi vagy távolabbi földrajzi távolságban élő népek/nemzetek egymásról alkotott képének vizsgálata, egy viszonylag fiatal tudományos terület, mely jellegét és tárgykörét tekintve interdiszciplinárisnak mondható, jelentőségét tekintve pedig szinte a mindennapi élet része, ...”²

Az imagológia fenti két definíciója és a rájuk alapozó tudományos törekvések nem zárják ki, hogy megpróbáljuk érvényességüket korábbi történelmi korok vonatkozásában is értelmezni, ad absurdum az ókorban. Tanulmányomban azt vizsgálom, mi-
ben áll az attikai démoszok jelentősége az imagológiai kutatások számára?³

A klasszikus kori athéni történelmet és az azt alapvetően meghatározó kleiszthenészi reformsorozatot érintőlegesen vizsgáló kutató az első komoly módszertani

* A tanulmány az attikai társadalomtörténet és történeti humánökológia tárgyában folyó vizsgálat részeredménye. A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TAMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

¹ Tapodi Zsuzsanna Mónika: Imagológia – egy ősi gyakorlat megújuló megközelítésben. = *Léttünk*, 2011/4. 42–46.

² Bocskor Andrea: *Ukrán magyarságkép és a magyar múlt ukrán szemmel (1991–2007)*. Budapest, 2010. (PhD értekezés tézisei).

³ A démoszokkal és a kleiszthenészi reformokkal kapcsolatos modern szakirodalom Haussoullier alapvető monográfiájával (Haussoullier, B., *La vie municipale en Attique. Essai sur l'organisation des démos au quatrième siècle*. Ernest Thorin, Paris, 1884.) indul. Az azóta keletkezett könyvtárai szakmunka könyvészeti adatai megtalálhatók Osborne, R., *DEMOS: the discovery of classical Attika*. Cambridge UP, Cambridge (Cambridgeshire) – New York, 1985. (továbbiakban Osborne, 1985.) és Whitehead, D., *The Demes of Attica, 508/7-ca. 250 B.C. A political and social study*. Princeton UP, Princeton, N. J., 1986. munkájának bibliográfiájában, az újabakra pedig lásd Jones, Nicholas F., *Rural Athens under the Democracy*. University of Philadelphia Press, Philadelphia, 2004. 311–325. és Osborne, R., *Athens and Athenian Democracy*. Cambridge UP, Cambridge, 2010. 419–448.

hibát akkor vétheti, amikor leírja: Kleiszthenész ezt és ezt teszi – többek között létrehozza a démoszokat – melyek így és így néznek ki, ezt és ezt a feladatot kapják (...), majd mintha mi sem történt volna, folytatja az események és történések vizsgálatát és a demokrácia fénykorának tartott periódusban már nem, vagy csak esetenként, a mindennapi élet egy-egy szeletének leírásakor foglalkozik velük.

Pedig nyilvánvaló: amik létrejöttek a Kr. e. VI. század végén, azok azután is élő, integráns és működő részei lettek az athéni társadalomnak és mindennapi életnek. Az attikai falvak ősi, már a neolitikumtól együttlakó és együttműködő emberi közösségek. Jelenválóságuk máig ható adottság az attikai félszigeten. Jóval túléltek mindent, ami az ókorban és azóta is történt. A falvak voltak, vannak és lesznek; a bennük élő emberek élik a maguk életét: születnek és halnak, küzdenek a természettel a megélhetésért, átélnek a bekövetkező háborús konfliktusokat és így tovább. Kleiszthenész a falvakból hozta létre a démoszokat, tehát embercsoportokból, amelyek azután is kellett, hogy létezzenek, ahogy a reformok életbe léptek, de nemcsak démoszként, az új politikai szervezet részeként, hanem ahogy régebben is, faluként, ugyanakkor kiteljesedve az új lehetőségekkel, ami a társadalomszervezés és közigazgatás területén nekik adatott.

A falusi társadalom egyik legfontosabb imagológiai jellemzője az önazonosságkép, amely elkülönülést feltételez másoktól. Az attikai félszigetet, az athéni állam történeti színterét humánökológiai szempontból vizsgálva megtaláljuk ennek alapjait és szükségszerűségét. A leginkább szembeötlő településszerkezeti sajátosság, hogy a mintegy 2500 négyzetkilométernyi Attikában a lakosság 139 kisebb közösségre, a már említett démoszokra tagolódott. Közülük mindössze 5 volt a városfalakon belül, az Akropolisz közvetlen közelében. A városfalaktól 500 méteres távolságban található még 10; 3–5 km-es távolságban további tucatnyi. Megállapítható, hogy a falvak túlnyomó többsége, a 139-ből mintegy száz az athéni állam politikai központjától viszonylag távol helyezkedett el.⁴

A légvonalban mért távolságadat azonban önmagában még kevés is a települések helyzetének megítéléséhez. A félsziget nagymértékű földrajzi tagoltsága miatt sem egyszerű a közlekedés, a kommunikáció a falvak között. Kisebb-nagyobb dombok között kanyargós út, magasabb hegyvonulatokat átszelő hágó nehezíti a kapcsolattartást. Ha ehhez hozzávesszük az antikvitásban még létezett nagyobb fokú erdősültséget, valamint a közbiztonság korabeli állapotát, bátran kijelenthető, hogy száznál több vidékies jellegű település a mindennapi érintkezés szempontjából tulajdonképpen meglehetősen távol volt a politikai központ

⁴ A démoszok topográfiájához máig alapvető Traill, J. S., *Political organization of Attica: a study of the Demes, Trittyes, Phylai, and their representation in the Athenian Council*. Princeton, 1975. (Hesperia Supplementum XIV.) (a továbbiakban Traill 1975) és Traill, J. S., *Demos and Trittyes. Epigraphical and Topographical Studies in the Organization of Attica*. Athenians, Victoria College, Toronto, 1986.

szerepét betöltő városias magtól, az aszty-tól és egymás közötti kapcsolattartásuk sem volt egyértelmű adottság számukra.

Ha viszont ennyi elkülönült falu létezett a 2500 négyzetkilométeren, ráadásul az adott eltérő táji-környezeti feltételrendszerben, akkor hiba lenne akármilyen uniformizáltságot feltételezni a valaha létezett sok-sok kisközösség életvitelében és a belőle fakadó önazonosságtudatában, sőt okkal gondolhatja a kutató, hogy a jó pár évszázados együttélés folyamatában és következtében az identitás és alteritás esetenként markáns jegyeit is felfedezhetjük mindennapjaikban.

A már említett óvatlan kutató második hibáját akkor követheti el, amikor a démoszok létrehozásával kapcsolatban egyébként jogosan emlegetett területiséget, mint a reform után is érvényes rendezőelvet veszi alapul. Ami igaz, Kleiszthenész topográfiailag is értelmezhető falvakat nevezett ki démoszá és ezeket a területi elv alapján csoportosította *trittyszök*be és szervezte *phylék*be. Tette mindezt az akkor fennálló történeti-politikai helyzet megoldásaként, elsősorban katonapolitikai céllal és okból.⁵ E törekvése sikerre is vezetett: az újjászervezett attikai haderő sora nyerte a következő évek csatáit szomszédjaival szemben. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a démoszreform jópár eleme messze túlmutat az adott pillanat által megkövetelt lépéseken, elsősorban következményeiben.

Kleiszthenész az attikai közigazgatás, de elsősorban a hadügy átalakításában néhány ponton kimutatható területi elv ellenére sem törölte el, sőt megtartotta, és a démoszrendszerbe be is építette a leszármazási gondolatot és gyakorlatot. A területi elv a reform pillanatára érvényes új közösségi hálót eredményezett, mely meghatározta a démoszok számát, és az adott pillanatban egy helyen lakókat egymás démosztársaivá tette. Ugyanakkor azonban a rendszer a következő nemzedékekre vonatkozóan ismét leszármazási alapú közösséget eredményezett, hiszen törvénné lett: aki beleszületett egy démoszba, abban kellett maradnia haláláig, neki is és leszármazottainak is. Kleiszthenész reformjai nyomán démoszhoz kötött társadalmi rendszert jött létre, melyből a kilépés gyakorlatilag lehetetlen volt.

Ha egy megszületett gyermek betöltötte 18. életévét, önkormányzati jogával élve a falu közössége döntött arról, beírják-e őt a démosz nyilvántartásába, a *lexiarkhikon grammateionba*, megkaphatja-e a démosztagságot (és ezzel együtt az athéni polgárjogot), és ha igen, akkor attól a pillanattól fogva nevének elválaszthatatlan része lett démosza neve is, az odatartozás, odakapcsolódás biztos jeleként. Ezzel a pillanattal hivatalosan is megkezdődött az egyén megkülönböztetése és mássá válása bármely más attikai közösség tagjához képest. Nem mintha ez születése óta nem lett volna így a mindennapokban. Gyermekként közvetlen rokonsága örült neki és nevelte. Saját falujának saját korosztályába tartozó gyerekekkel játszott, nőtt fel és vett részt az elemi szintű oktatásban. Ephéboszként,

⁵ A katonapolitikai megfontolásokhoz Kleiszthenész reformjaiban lásd Siewert, P., *Die Trittyen Attikas und die Heeresreform des Kleisthenes*. München, 1982. (Vestigia, Band 33.)

katonaköteles fiatalként démosztársaival együtt töltötte a két évet kiképzéssel és vidéki szolgálattal.

A megszerzett démosztagság és athéni polgárjog birtokában számos további kööttség határozta be a démoszpolgár életét. Csak démoszában gyakorolhatta politikai jogait, csak ott lehetett választó és polgártársai által tisztségekre választható. További állampolgári kötelezettségeit, így a katonáskodást is démosza tagjaival együtt teljesítette. Démosza közvetítésével juthatott állami javadalmazásokhoz, ünnepeken tartott lakomák alkalmával az áldozati állatok húsához és italhoz. A leginkább hűsbavágó azonban a tulajdonbírátság démoszhoz kötése volt: földtulajdont a démosz területén csak démoszpolgár bírhatott, mindenki más, aki bármely módon birtokot szerzett (pl. házasodás, oldalági öröklés, vagy szerzés útján), meg kellett fizetnie az *enkétikon* nevű adót.⁶ Szimptomikus még, hogy a kutatások kimutatták: az endogámia, a településen belüli házasodás gyakorlata Attikában inkább jellemző volt, mint a más faluból való párválasztás.

Összességében úgy tűnik, a démosz egyre inkább kiteljesedő önkormányzatisága végső soron egyfajta bezárkózást eredményezett, elkülönítette egymástól az egyes falvak lakóit. Ez nem lehet véletlen. Az egész rendszer a megkülönböztetésre, a másság meglétére és kiteljesítésére építhetett, az állampolgári egység megtartása és hangsúlyozása mellett. A reform a jog eszközeivel, az önkormányzás, az önigazgatás lehetőségének megadásával erősítette a közösségek egyediségét, sajátosságait, ezáltal még inkább felélesztette és fenntartotta helyi öntudatukat, azt a kisközösségi mi-tudatot, ami igen nagy hatóerő tud lenni a mindennapi politikai aktivitásban és történésekben. A mi-tudat és következményei nem feltétlenül negatív szerepűek. Kohéziós erőt keltenek, felélesztik és működtetik a közösségi aktivitást. Az okot, amiért erre szükség van, a társadalompszichológia magyarázza meg: kiélezett helyzetekben igazi összetartás és közösségi aktivitás ott van, ahol jól látható és érzékelhető jegyekkel megtalálható a különbségtétel másoktól, az idegenektől.

Az idegen az attikai falvak esetében persze nem ellenség, mert a félszigeten mindenki athéni, a polisz polgára, akik ezer szálon kötődnek egymáshoz. De egy másik démosz lakója mégis más, mert máshol, Attika más táján született, más az életmódja, más a mentalitása, mások a lehetőségei az adott feltételrendszerben, egyáltalában más ember, aki máshová tartozik. Kleiszthenész kinyilvánított politikai célja az is volt, hogy igyekezett szétörni a falvak közötti korábban meglévő politikai kapcsolatrendszereket, hogy ne alakulhasson ki újból az ősi nemzetségi szerkezet, benne az arisztokrácia vezető hatalma. Ez sikerült is neki. A sors furcsasága, hogy pont a megkülönböztetés, a másság kihangsúlyozásával és ezáltal

⁶ A vagyonszerzési adóhoz lásd Osborne, 1985. 76., Traill, 1975. 74. n. 8. (az *enkétikon* elretentett (was deterrent) a más démoszokban birtokolt földektől.) Az *enkétikon* alóli mentesség: *Inscriptiones Graecae II*² 1214., elemzi Jones, Nicholas F., *Public Organization in Ancient Greece. A Documentary Study*. American Philosophical Society, Philadelphia, 1987. 88. n. 11.

a közösségi aktivitás kikényszerítésével lett az athéniak állama olyan erős, egységes, közakaraton alapuló közösség.

A kleiszthenészi reformok utáni két évszázadban tehát megerősödött a közösségek egyedisége és ennek tudata, a mi-tudat, mely táptalaj lett mások megítéléséhez, mássága észrevételéhez és ennek tudatosításához, tulajdonképpen sztereotípiák kialakulásához. Amiként mindmáig gyakori rurális környezetben, a falvak lakói több-kevesebb vehemenciával ugyan, de megkülönböztetik magukat másoktól, különösen szomszédaitól, akikkel a kényszerű, ugyanakkor szükségszerű együttélés folyamatában természetesen alakulhattak ki különféle természetű konfliktusok. Ezek aztán az idők során szinte történeti mélységű helyi mítoszokká kristályosodtak és évszázadokra meghatározták a falvak tagjainak egymáshoz való viszonyát és a közösségi ítéletalkotásnak a másik közösségről megfogalmazódott elemeit. Nem történhetett ez másként az ókori Athénban sem. Utóbbiak észre nem vétele lenne a harmadik hiba, amit elkövethetne az óvatlan kutató, hiszen ezek meg is jelennek forrásainkban. Két irodalmi szemelvényre utalnék most, melyek a közösségi sztereotípiák jellemző megnyilvánulásai. Az egyik idézet Hérodotosz munkájából való és egy nevezetes falu történetét meséli el.

„... az athéniak közül a Dekeleia községből való Szóphanész, Eutükhidész fia tűnt ki. Ennek a községnek a lakói, mint maguk az athéniak állítják, egyszer olyan tettet hajtottak végre, amely mindörökre hasznukra lett. Hajdanában ugyanis a Tündaridák hatalmas sereggel betörték Attika földjére, hogy visszazerezzék Helenát, és sorra feldúlták a községeket, hogy megtalálják az asszony rejtékelyét. Ekkor egyesek szerint a dekeleiaiak igazították útba a Tündaridákat, mások szerint maga Dekelosz, mert haragudott a gőgös Thészeuszra, és mert aggódott az athéniak egész földje miatt. Elvezette őket Aphidnaiba, amelyet aztán egy Titakosz nevű ottani lakos a Tündaridák kezére játszott. E szolgálatuk jutalmaképpen a spártaiak felmentették a dekeleiaiakat az adófizetés alól, és az ünnepi játékokon mind a mai napig díszhely illetti meg őket. Amikor sok évvel később háború tört ki Athén és a peloponnészosziak között, a lakedaimóniak végigpusztították egész Attikát, de Dekeleiót megkímélték.” (Hér., 9,73. Muraközy Gyula fordítása)

Egy másik történet pedig Plutarkhosznál maradt fenn, és az exogámia tilalmára próbál mítikus magyarázatot találni:

*„Volt ott egy hagnuszbeli hirnök, név szerint Leósz, aki elárulta Thészeusznak, hol állnak lesben a Pallantidák. Thészeusz meglepetésszerűen rajtuk ütött, és mindnyájukat megölte. Mikor ezt Pallasz emberei meghallották, szétszéledtek. Mint mondják, Palléné község lakói ettől az időtől kezdve nem házasodtak össze hagnuszbeliekkel, és hirnökük nem kiáltotta a szokásos *Akuete leó!* – vagyis: „Halljátok emberek!” – szavakat, annyira gyűlöletesnek tartották Leósz árulását.”* (Plutarkhosz, Thészeusz, 13. Ford. Máthé Elek)

Idézhetném tovább az ókori szövegeket, akár az attikai komédiarodalmából is. Arisztophanész és Menandrosz műveiben sok-sok helyen fedezhetünk fel közösségi azonosságtudatra és a másik közösségtől való megkülönböztetésre helyeket. Gondoljunk az Acharnaibeliek szénégetőinek humoros-kesernyés szerepeltetésére az ókomédiában. Hasonlóan eklatáns példa a menandroszi Düszkolosz szomszédsági kapcsolatrendszerének és a város és vidék markáns megkülönböztetésének oly életszerű leírása. De akad ugyanilyen, talán még meggyőzőbb példa az attikai démoszok feliratos anyagában is. Tér és idő híján itt és most csak jelezni tudom, hogy száznál is több korabeli feliratos dokumentummal, démoszhatározattal rendelkezünk, melyek a közösségi létből és önkormányzatiságból eredő identitás nagy horderejű bizonyítékai.⁷ Az ügyek, melyekről szólnak, lehetnek kisszerűek. Közösségi földek bérbeadási szabályozása,⁸ vagy egy-egy jószándékú, áldozatkész démoszpolgár kitüntetése⁹ nem világgraszoló esemény – nekünk nem az, de a valaha ott élt emberek számára életük csúcspontja is lehetett. Pláne ha a közösségi identitás olyan fontos helyszínén került sor a megdicsőülésre, mint a démosz saját színházában, a helyi politikai élet legfontosabb színterén. A kitüntetés következtében bekövetkező rangemelkedés, főleg ha előjogokkal is járt – az első sorba ülés joga a színházi előadásokon, vagy a határozat felolvasása a démosz polgársága előtt – nagyban emelhetette az illető ázsióját. Korabeli megfogalmazással philotimiának mondták, a közösség iránti jótéteménynek, melyre sokszor nagy szüksége volt történetük során az attikai falvagnak.¹⁰ A korábban már említett enktétikon, a vagyonszerzési adó jópár feliraton megtalálható és mutatja, a közösségek pontosan tisztában voltak azzal, ki az, aki hozzájuk tartozik, és ki az a másik, akit éppen idegen volta miatt adófizetéssel kell sújtani. Említettem már, hogy bizonyos ünnepeken csak a démosztagoknak jár az áldozati állat húsa és bor.¹¹ És még egy igen egyértelmű példa: amikor egy nagylelkű dé-

⁷ Vö. Nemes Z., Amiről a kövek mesélnek. (A klasszikus kori démosfelirat mint történeti forrás) In: Bessenyei J. et al. (szerk.) *Források és történetírás. Válogatás a Miskolci Egyetem BTK által 1999. október 14–16. között rendezett történettudományi konferencia előadásaiból*. Miskolc, 2003. 37–56. [Studia Miskolcinsia 4.]

⁸ A démosztulajdon bérbeadásáról lásd Behrend, D., *Attische Pachturkunden: ein Beitrag zur Beschreibung der misthósis nach den griechischen Inschriften*. München, 1970. (Vestigia, Band 12.), Nemes Z., *The Public Property of Demes in Attica*. *ACD* 16, 1980. 3–8.

⁹ A démosz kitüntetési gyakorlatának legteljesebb összefoglalása: Veligianni-Terzi, Chrysoula, *Wertbegriffe in den attischen Ehrendekreten der klassischen Zeit*. Stuttgart, F. Steiner, 1997. (Heidelberger althistorische Beiträge und epigraphische Studien; Bd. 25.)

¹⁰ A közösségi jótéteményhez: Whitehead, D., *Competitive outlay and community profit: philotimia in democratic Athens*. *CM* 34, 1983. 55–74.

¹¹ A nem démoszpolgárok kizárásához a démoszünnepeiből és áldozataiból bizonyíték a kitüntetési határozatokban megtalálható kedvezmény. Ha a kitüntetett nem démosztag, a kitüntetés után részt vehet a démosz által rendezett áldozatokon, részt kap az áldozati állat húsból és fizetheti, mert fizetnie kell a démosztagok kötelező áldozati hozzájárulását. Lásd *Inscriptiones*

moszpolgár, Leukiosz agorának, kereskedési helynek szánt területet adományoz faluja közösségének, Szunionnak, az erről rendelkező határozat világosan különbséget tesz a majdani piacra látogató szunioniak és mások között.¹²

ÖSSZEFOGLALÁSKÉNT

A fentebb említett irodalmi példák és a korabeli feliratos dokumentumok mind egy irányba mutatnak. A Kleiszthenész által a korábban létező falvaknak adott közéleti jogosítványok, az öngazgatás elve és gyakorlata következtében a klasszikus korra vált egy-egy falu igazán egyedivé, a maga saját kisvilágává. Az eddig leírtak alapján a bevezető sorokban feltett kérdésre pedig a választ immár egyszerűen megadhatjuk: a valaha létezett athéni települések, a démoszok kiemelkedő jelentőségű példatárát jelenthetnek és jelentenek az imagológiai kutatások számára. Amint láthattuk, eredendően rurális szerkezetük, valamint a kleiszthenészi reformok által erre, mint alapra építő és épülő jogosítványok és kötelezettségek miatt kialakult interdemotikus kapcsolatrendszerben mindaz értelmezhető és vizsgálható, amit az imagológia tudománya maga elé célként tűz – ahogy a bevezetésben idézet kutató tollából olvashatjuk –: *a máságról, a mellettünk élő Másikról alkotott képek tanulmányozása*.¹³

Graecae II² 1187, 20–23., uo. 1204., 11–16. Vö. uo. 1214., 11–17. A húszosztáshoz: Inscriptiones Graecae II² 1183., 32–34., IG I³ 244., 4–9.

¹² Inscriptiones Graecae II² 1180., 13–15. sor: *Sounieusin agoradzen kai allói tói boulomenói*.

¹³ Tapodi, 2011.